

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ

► *Η πεζογραφία σταματάει όταν σταματάς κι εσύ,
ο Ν. Μπακόλας μιλάει στον Θανάση Γεωργιάδη*

Ένα γλυκό και φωτεινό απόγευμα, στις αρχές Οκτωβρίου του 1999, πέρασα και τον πήρα από το σπίτι, στην οδό Παπαδιαμάντη –ήταν ευκαιρία για έναν περίπατο. Κατηφορίσαμε την οδό Γραβιάς και στη συνέχεια κατευθυνθήκαμε προς το «Λουξεμβούργο». Παραπονιόταν γιατί δεν μπορούσε να κινήσει καλά το δεξί του πόδι. Καθίσαμε έξω, στον ήλιο, μπροστά σε δυο μεγάλα ποτήρια με χυμούς φρούτων. Και πιάσαμε την κουβέντα, αφού του πρόσφερα τσιγάρο, όπως παλιά, στο «Ανθέων», αλλά δεν το δέχτηκε –κάπνιζε από κανένα έτσι, για πλάκα, φυσώντας στον αέρα τον καπνό, αφού ποτέ δεν υπήρξε καπνιστής συστηματικός.

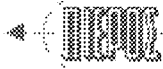
Επειδή ένας ποιητής οφείλει να αρχίζει από την ποίηση...

Δεν τα πάω καλά μ' αυτήν. Ιδίως τη μοντέρνα. Δεν την καταλαβαίνω.

Διαφωνώ. Νομίζω ότι πολύ συχνά χρησιμοποιείς ποιητικούς τρόπους. Θυμάμαι στη «Μεγάλη πλατεία» γράφεις –το λέω απλώς για παράδειγμα–, φυσούσε, τα φύλλα χειροκροτούσαν. Εξάλλου τα ποιήματα που παρεμβάλλονται στην «Ατέλειωτη γραφή του αίματος» τι είναι; («Ε όχι και ποιήματα», λέει, και με πολλή μετριοφροσύνη τα χαρακτηρίζει στιχουργήματα.)

Θα σου θέσω μια άλλη ερώτηση. Μου αρέσει πολλές φορές να παραλληλίζω το μυθιστόρημα με τα ομηρικά έπη. Να σκέφτομαι ότι το μυθιστόρημα είναι το έπος των καιρών μας.

Νομίζω ότι, μιλώντας βέβαια για τα ελληνικά δεδομένα (για άλλους χώρους δεν μπορώ να φέρω σχετικά παραδείγματα) εκεί είναι η αρχή. Στην *Ιλιάδα* και την *Οδύσσεια*. Αυτά είναι τα πρώτα μυθι-

στορήματα, κατά τη γνώμη μου. Κι ας μην ξεχνάμε την τεράστια επίδραση που άσκησαν στη λογοτεχνία όλου του κόσμου.

Η σχέση σου με ένα άλλο πεζογραφικό είδος, το διήγημα, ποια είναι;

Αγαπώ το διήγημα και θέλω να γράφω πάντα διηγήματα, αλλά απ' ό,τι φαίνεται, βλέποντας τώρα πια το τέρμα, είμαι μυθιστοριογράφος κυρίως, γιατί πιστεύω ότι είμαι ο πεζογράφος που θέλει μεγάλη ανάσα και διασκελισμό για να αφηγηθεί κάτι. Δεν μπορώ δηλαδή να περιοριστώ σε μικρό χώρο για να πω αυτό που θέλω. Η έκταση λοιπόν με προσανατολίζει προς το μυθιστόρημα περισσότερο. Όμως είναι και το θέμα της πλοκής, στο οποίο ίσως είμαι επηρεασμένος από το παλιό σινεμά, το παλιό μυθιστόρημα. Μ' άλλα λόγια, για να πω αυτό που θέλω και να έχει πλοκή αυτό που θα πω, πρέπει να έχω χώρο στη διάθεσή μου. Δεν μπορώ να πω τα πράγματα αλλιώς, σε λίγες μόνο σελίδες.

Πιστεύω πάντως ότι κατά βάση είμαι ένας παραμυθάς και τίποτα παραπάνω. Και το μυθιστόρημα ξεκινά βέβαια από την ανάγκη του ανθρώπου να πλάσει τα παραμύθια του, να αφηγηθεί ιστορίες. Εμένα μ' αρέσουν τα μεγάλα παραμύθια. Εννοώ ότι δεν κάνω διάκριση μεταξύ διηγήματος και μυθιστορήματος, αλλά τα πράγματα δείχνουν ότι είμαι κυρίως μυθιστοριογράφος. Θέλω μεγάλο χώρο, έκταση πολλή, για να εκφραστώ. Ακόμη και τα διηγήματά μου είναι πολυσέλιδα τα περισσότερα.

Οι σπουδές σου στα μαθηματικά επηρέασαν καθόλου την πεζογραφία σου;

Θα έλεγα πως την επηρέασαν ως ένα βαθμό.

Ρωτώ έχοντας κατά νου τη χρυσή τομή, την οικονομία που πρέπει να διαθέτει πάντα ένα έργο άρτιο...

Τίποτα απ' όσα μαθαίνουμε, απ' όσα έχουμε μέσα μας δε μένει αχρησιμοποίητο, δεν πάει στράφι. Όλα μάς επηρεάζουν. Έτσι, πιστεύω ότι και οι σπουδές των μαθηματικών στο πανεπιστήμιο έπαιξαν έναν ρόλο υποσυνείδητο στη δουλειά μου. Το λέω αυτό, επειδή πολλές φορές με έχουν ρωτήσει, εσύ μαθηματικός τι δουλειά έχεις με τη λογοτεχνία; Τα μαθηματικά είναι η επιστήμη της τάξης, του ρυθμού και της συμμετρίας. Επομένως, νομίζω, λειτουργούν με θετικό τρόπο μέσα μας.

Η πηγή της έμπνευσής σου πού βρίσκεται; πού εντοπίζεται συνήθως;

Υπάρχει πάντα μια νοσταλγία στο γράψιμο. Νομίζω όμως ότι πιο πολύ μετρούν οι εμπειρίες, γιατί ουσιαστικά είμαι άνθρωπος που γράφω πράγματα τα οποία λίγο πολύ τα έχω ζήσει. Αμέσως είτε εμμέσως. Το γράψιμο δηλαδή είναι η έκφραση των εμπειριών μου. Πέρασα λοιπόν τις εμπειρίες που είχα μέσα μου στην πεζογραφία.

Θέλω να πω πως πάντα προϋπήρξαν και έγιναν όσα γράφω, τα θέματά μου δηλαδή, άνθρωποι και συμβάντα. Όσα περιέχονται στη «Μεγάλη Πλατεία» έχουν σχέση με κάποιες οικογένειες γνωστών, ορισμένους Εβραίους γείτονες, συγγενείς διάφορους. Πράγματα και καταστάσεις που έζησα και άκουσα ως παιδί και ως έφηβος και καταχωνιάστηκαν βαθιά στη μνήμη. Εκείνα τα παλαιικά κάποτε, μ' ένα ερέθισμα, ξαναγυρίζουν και μπαίνουν σε μια διαδικασία, ας την πούμε δημιουργική. Τα σκέφτομαι και τα ξανασκέφτομαι συνέχεια, τα κουβαλάω μήνες και χρόνια. Μέσα μου αργά αργά καταρτίζω ένα σχέδιο, που το δουλεύω για καιρό. Όταν η ιστορία μου ωριμάσει, κάθομαι και στρώνομαι στο γράψιμο. Μπορεί η κυοφορία αυτή (ας την πούμε έτσι) να πάει πολύ. Έτσι, γίνονται τα πράγματα πάντοτε. Μόνο μια δυο φορές απατήθηκα και η κυοφορία που λέω αποδείχτηκε ανεμογκάστρι.

Η μνήμη δηλαδή είναι ο μέγας αρωγός του πεζογράφου.

Η μνήμη όμως είναι επιλεκτική. Συχνά εξωραΐζει τα πράγματα. Να, σαν τον στρατό, που έπειτα από χρόνια μάς φαίνεται ωραίος, σαν να ήταν όλα καλά σ' αυτόν, μέλι και γάλα (εγώ βεβαία υπηρέτησα στην αεροπορία). Γι' αυτό μπάζω διάφορα άλλα στοιχεία, ας τα πούμε υποβοηθητικά, σε κάθε θέμα, να το στηρίξω. Κοντά στον παππού μου τον Ξενοφώντα, τον μανιώδη κυνηγό, και τις ιστορίες του, όπως και σ' αυτές του πατέρα μου, ή άλλων, μπολιάζονται, μεταποιούνται, συνθέτονται και στοιχεία άλλα.

Το ωρίμασμα πόσο διαρκεί;

Μέχρι και δέκα χρόνια. Στη «Μεγάλη Πλατεία» έκανες ένα λάθος. Έγραψες, όταν βγήκε, επιτέλους, έπρεπε να συνταξιοδοτηθεί ο Μπακόλας για να γράψει ένα μεγάλο μυθιστόρημα. Όμως είχα αρχίσει να τη γράφω την τελευταία χρονιά, που δούλευα στη «Μακεδονία». Η επαγγελματική μου απασχόληση με τη δημοσιογραφία μ' εμπόδισε, από την άποψη του χρόνου μόνο. Μετά το 1975 ήμουνα αναγκασμένος να δουλεύω πάρα πολύ, δηλαδή συχνά σε δυο εφημερίδες ή σε μια εφημερίδα και ένα περιοδικό. Λίγο έγραφα εδώ, λίγο εκεί, έκανα και κάμποσο ραδιόφωνο, γι' αυτό και ενώ η

«Μυθολογία» βγήκε το '77, ως το '87 που έβγαλα τη «Μεγάλη Πλατεία» δεν υπήρξε τίποτε επί δέκα χρόνια. Δεν μπορούσα να καθίσω να γράψω μυθιστόρημα λόγω της πολλής δουλειάς. Έτσι, κάμποσοι είπαν, ο Μπακόλας τελείωσε, σταμάτησε, δε θα ξαναγράψει. Όταν δέκα χρόνια δε βγάζεις βιβλίο, μοιραίο είναι κάποιοι να συμπεράνουν κάτι τέτοιο. Όλο αυτό τον χρόνο όμως δούλευα μέσα μου το υλικό της «Πλατείας» και την έγγραφα μέσα σ' ένα χρόνο μόνο, με άνεση, δίχως να κομπιάζω, όταν το θέμα και κυρίως η δομή αυτού του μυθιστορήματος είχαν ωριμάσει.

Η δημοσιογραφική νυχτερινή δουλειά είναι ένα εμπόδιο στο δημιουργικό έργο. Από την άλλη μεριά, μου φαίνεται ότι η ζωή μου μέσα στις εφημερίδες, όσα έζησα εκεί, αυτά που άκουγα, επεισόδια από κείνη τη ζωή λειτούργησαν θετικά ως προς τη λογοτεχνία και με βοήθησαν.

Δηλαδή, η δημοσιογραφία ήταν και δεν ήταν εμπόδιο.

Μου πρόσφερε πολλά, υλικό που χρησιμοποιήθηκε στα βιβλία μου. Ξέρεις πολύ καλά ότι στην εφημερίδα έρχονται και σε βλέπουν πολλοί και διάφοροι. Σου λένε ο καθένας την ιστορία του. Την ακούς. Κρατάς, πέρα από τα επαγγελματικά, ό,τι σου είναι χρήσιμο και σε εύθετο χρόνο το εκμεταλλεύεσαι.

Τι άλλο σε βοήθησε;

Η απασχόλησή μου με το θέατρο και το σινεμά με βοήθησε στο γράψιμο. Θέλω να πω ότι ο κινηματογράφος και το θέατρο πέρασαν μες στα βιβλία μου, για να μην πω ότι περνάει μες σ' αυτά και η ζωγραφική –και η μουσική–, παρόλο που με τούτα τα δυο δεν είχα ιδιαίτερη ενασχόληση. Ιδίως το θέατρο, στο οποίο δούλεψα πολύ είτε ως κριτικός είτε σαν διευθυντής του ΚΘΒΕ. Το σινεμά εξάλλου, που στα νιάτα μας το φάγαμε με το κουτάλι, μας επηρέασε πολύ δημιουργικά.

Ποιες ήταν οι δημιουργικές επιρροές που δέχτηκες από άλλους συγγραφείς;

Του Φώκνερ ασυζητητί. Η ανακάλυψή του αποτέλεσε ένα σοκ πραγματικό για μένα. Βέβαια, διάβασα όλους τους κλασικούς, αλλά οι Αμερικανοί είναι πιο κοντά σ' εμάς από τους Ρώσους. Το ξέρεις και ο ίδιος. Η σλάβικη ψυχή έχει μια ιδιαιτερότητα, ξένη ολωσδιόλου προς εμάς. Ενώ οι Αμερικανοί έχουν μια παϊνιτέ, μια απλότητα συγγενική προς τη δική μας.

Βέβαια, η επήρεια του Φώκνερ είναι φανερή στον «Κήπο των πριγκίπων», βιβλίο που το ξέρεις πολύ καλά, αφού έκανες την επιμέλεια της β' έκδοσής του. Υπάρχει σ' εκείνο όμως και θεατρική επιρροή, του Αισχύλου, φανερή κι αυτή. Ο συνταγματάρχης Ατρείδης που επιστρέφει από τη Μικρά Ασία είναι ο Αγαμέμνωνας. Το πρότυπο γι' αυτόν, πάλι, ήταν ένας συγγενής μας, που σκοτώθηκε από τη γυναίκα του και τον κατά πολύ νεαρότερο εραστή της.

Ξεχωρίζεις κανένα βιβλίο σου;

Όχι. Όλα εγώ τα έγραψα. Ορισμένοι είπαν πως αποκήρυξα το πρώτο μου βιβλίο, το «Μην κλαις, αγαπημένη», μα κάναν λάθος. Δεν αποκηρύσσω τίποτε, ούτε και διορθώνω τίποτε. Ό,τι έγραψα το έκανα με το δικό μου χέρι κι ανήκει σε μένα, η πατρότητά του είναι δική μου. Πες πως είναι —και είναι— ο Μπακόλας των είκοσι έξι και των είκοσι εφτά χρονών. Το «Μην κλαις...» είναι μια νουβέλα νουάρ. Όπως ξέρεις, μέχρι το '70 δεν υπήρχε τηλεόραση, κι ο κινηματογράφος ήταν το μόνο μέσο διασκέδασης και ενημέρωσης, που είχαμε, κοντά στα βιβλία και τις εφημερίδες. Φυσικό ήταν να επηρεαστώ, νεότατος, παιδαρέλι σχεδόν, από κάποιες νουάρ ταινίες.

Οι περιγραφές της φύσης, των τοπίων, αποτελούν απόρροια ταξιδιών;

Δε θα το έλεγα. Δε μ' αρέσουν πολύ τα ταξίδια. Γενικά δε θέλω να μετακινούμαι από την πόλη και το περιβάλλον που ξέρω. Τελευταία ήμουν αναγκασμένος να πηγαиноέρχομαι στην Αθήνα, όπου ζούσαν δυο θειες μας. Δυο φορές τον μήνα πήγαινα εκεί, τουλάχιστον. Το έκανα επειδή έπρεπε, όχι με ευχαρίστηση, αλλά κατ' ανάγκην. Γι' αυτό μιλάω με λεπτομέρειες μόνο για πράγματα και τόπους που ξέρω καλά, πράγματα της Θεσσαλονίκης, τη γειτονιά όπου έζησα όλα τα χρόνια μου, την Τιμισκή, την Καμάρα, την παλιά αγορά. Τα άλλα, η Χαλκιδική για παράδειγμα, το μακεδονικό τοπίο γενικά μού είναι γνωστά, όμως στην περιγραφή τους αποφεύγω πάντα τις λεπτομερείς αναφορές. Μα και η Θεσσαλονίκη μου είναι υποκειμενική. Κάποιος άλλος θα την περιέγραφε διαφορετικά.

Ποιο είναι το μέλλον της αφηγηματικής πεζογραφίας κατά τη γνώμη σου;

Έχουμε δει στο μυθιστόρημα, τα τελευταία πενήντα ογδόντα χρόνια, πράγματα που είναι πολύ ριζοσπαστικά τουλάχιστον σε σχέση με τα κρατούντα του 19ου αιώνα. Το μυθιστόρημα λένε, όμως

—και το πιστεύω κι εγώ—, ότι ξαναγυρίζει στα παλιά, στην αφήγηση, σ' αυτό που ονομάζουμε παραμύθι, παρά τις μοντερνιστικές τάσεις. Μου φαίνεται ότι θα υπάρχει πάντα αυτό που λέμε μυθιστόρημα, διήγημα, γενικά αφήγηση. Δε θα σβήσει ως είδος, γιατί θεωρώ ότι το παραμύθι υπάρχει μες στο κύτταρο του ανθρώπου.

Από τους νεότερους ξεχωρίζεις κάποιον;

Μερικούς. Τον Τάσο Καλούτσα για παράδειγμα. Προσέχει πολύ τη γραφή του. Δουλεύει με επιμονή τα γραπτά του. Τα γράφει και τα ξαναγράφει.

Οι κριτικοί σε αποκάλεσαν μεγάλο πεζογράφο της Θεσσαλονίκης...

Οι κριτικοί μπορεί να λένε ό,τι θέλουν. Όχι ότι δεν είναι χρήσιμα τα όσα γράφουν. Κατά τα άλλα η Θεσσαλονίκη έχει μόνο ένα μεγάλο συγγραφέα, τον Πεντζίκη.

Και η συνέχεια ποια θα είναι;

Σε ένα οπισθόφυλλο βιβλίου μου γράφηκε ότι εκείνο ίσως είναι η τελευταία δουλειά του Μπακόλα. Ότι ο Μπακόλας τελειώνει με την πεζογραφία, και κάποιιοι (άσπονδοι συνάδελφοι) βέβαια χάρηκαν. Η πεζογραφία όμως σταματάει, όταν σταματάς κι εσύ. Άσε που επακολούθησε το «Μπέσα για μπέσα ή ο άλλος Φώτης». Τώρα πάντως θέλω να γράψω ένα βιβλίο όχι με την έννοια της αυτοβιογραφίας ή των αναμνήσεων, μα κάτι σαν μικρά, εν μέρει αυτοτελή, αφηγήματα σχετικά με τη ζωή μου. Θέλω να γράψω αφηγήματα των οκτώ δέκα σελίδων το καθένα, που θα περιγράφουν διαδοχικά τη ζωή μου.